

İçindekiler:

Sayfa Numarası

1. Giriş	2
2. İstanbul Uzamı.....	3
2.1. İbrahim'in İstanbul Hayatı.....	4
2.2 Meleknaz'ın İstanbul Hayatı.....	6
3. Mardin Gerçekliği.....	7
3.1.İbrahim'in Mardin Hayatı	9
3.2. Hüseyin'in Mardin Hayatı	11
3.3. Meleknaz'ın Mardin Hayatı.....	13
4. Sonuç	14
Kaynakça	16

Ömer Zülfü LİVANELİ'nin Huzursuzluk adlı yapıtında, uzamın, odak ve yan figürler üzerindeki etkileri nelerdir?

Bu dünya bir penceredir, ama herkes pencereye bulunduğu yerden bakar.

1. Giriş

İnsan, doğduğu, büyüdüğü, yetiştiği yerden mutlak etkilenir. Coğrafi, fiziki olsun, beşeri olsun insanı kültüre yerleştiren, değer yargılarını oluşturan temel unsurlardan biridir uzam. Belirli bir uzama ait kültür, bölge yaşantısı, dini inançları, günlük aktiviteleri, giydikleri, yedikleri, hatta söyledikleri ile bir bütündür. Hiçbir insan yoktur ki bulunduğu kültürel uzamdan etkilenmesin, karakterinde bu kültürden iz taşımasın. Kültür ise coğrafi koşullar tarafından etkilenir. Nasıl bir bölgenin toprak çeşidi, engebe, iklim kuşağı ve yağış oranı bitki örtüsünü belirliyorsa tüm bu etmenler günlük yaşama da yansır. Kültürler ve coğrafya çift yönlü olarak her zaman birbirini etkilemiştir. Günümüz beşeri teknolojik gelişmişliğin baskısıyla, elbet coğrafi koşulların etkisinin azaldığını ve aynı şekilde yerel kültür bilincinin düştüğü, küresel bilinç kazanıldığı görülür fakat gelişmekte olan ülkelerde oldukça çok ve gelişmemiş ülkelerde en belirgin olmak üzere bu çift yönlü etkileşim görülür. Türkiye, yüzyıllardır eski medeniyetlere ev sahipliği yapmış, yüzlerce ırka ev olmuştur. Bu nedenle her bölge içinde birbirinden bağımsız bir medeniyet seviyesi görmek mümkündür. Kültürce böyle farklı yerlerde doğmak ve yetişmek, insanı sonrasında nereye giderse gitsin kişiliğine temel taş olarak kalacak bir faktördür. Zülfü Livaneli'nin Huzursuzluk yapıtında dile getirdiği gibi; uzam, insanın alın yazısı, kişiliği, beklentileri, umudu ve varlığıdır 'İbn-i Haldun coğrafya kaderdir derken ne kadar haklıymış.' (Livaneli, sf.121). Huzursuzluk yapıtında ise, Livaneli ana figürü zıt sayılabilecek iki farklı uzama, İstanbul ve Mardin'e, diğer figürleri ise kargaşa içinde olan Mardin uzamına yerleştirmiştir. Yapıt, İstanbul'da gazetecilik yapan İbrahim'in Mardin'deki çocukluk arkadaşı Hüseyin'in ölümü nedeniyle memleketine dönmesi ile başlar. Hüseyin, mülteci kamplarındaki kişileri iyileştirirken içlerinden birine, Meleknaz'a aşık olup tüm

hayatını geride bırakır, aşık olduğu kız ile birlikteliği dini açıdan olanaksız olduğu için teröristler tarafından vurulur. Bu saldırıdan sağ çıkan Hüseyin, canını kurtarmak için Meleknaz'ı İstanbul'a gönderir, o da tekrar saldırıya uğramamak için kardeşlerinin yanına gittiği Amerika'da müslüman karşıtı bir grup tarafından bıçaklanarak öldürülür. İbrahim de çocukluk arkadaşının trajik ölümünün nedenlerini merak eder ve Meleknaz'ın hayat hikayesi içinde kaybolur. Bu yapıtın tümünde odak ve yan figürlerin yani bu üç figürün üzerinde uzamın etkisi yoğun bir şekilde gözlenir. Bu çalışma ile de, bu figürlerin yaşadıkları uzamsal gerçeklikten etkilenişleri neden sonuç bağlamında incelenecektir. Yapıtta iki farklı uzam geçer. Bu nedenle inceleme İstanbul ve Mardin uzamı olarak iki ana başlıkta ele alınacaktır.

2. İstanbul Uzamı

İstanbul uzamı, yapıttaki birçok figürü etkisi altına almış bir şehirdir. İstanbul, Türkiye'nin en yoğun göç alan ve bunun sonucu en yoğun nüfuslu ildir. Bu kadar göç alan bir şehirde elbet yerleşik bir kültür görmek zordur. Şehir, Anadolu ve Avrupa'yı birbirine bağlayan en önemli boğaza sahiptir. Bu nedenle İstanbul tarih boyu onlarca devlet tarafından stratejik konumu nedeniyle ele geçirilmeye çalışılmıştır. Osmanlı devrinde başkent olup kültürlerin limanı haline gelmiş bir kenttir. Burası coğrafi özel konumu nedeniyle ticaret ve turizmin önemli yer tuttuğu, siyasi ve sosyal aktivitelerin görüldüğü, ulaşımın modern olduğu bir yerdir. Tüm bu etmenler, bu ilin topraklarında beşeri faktörleri hakim kılar ki bu coğrafi etmenlerin çoğunu geride bırakır. Şehrin kültürü çok çeşitli insan topluluğuna, ekonomi kokan bölgelere, zenginliğe alışık, Batı kültürüne ve yaşantısına yakın, Şark kültürüne, gelenekçiliğe, samimiyete uzaktır. İstanbul 'kent' yaşamı ve 'masa başı' işlerin en yaygın olduğu şehirlerden biri ve 'sosyete' yaşamının bulunduğu bir ildir. Bu üç kavram da Mardin'de, Doğuda görülmemiş, hatta yoksulluktan hayal bile edilememiş yaşam biçimlerinin göstergesidir. Kent ibaresi hali hazırda kırsal kesim sayılan Mardin'de yoktur, kırsal uzamda yaşayan halkın da elbet coğrafyaya bağlı işlerde çalışması doğal olandır. Sosyete yaşamı ise zenginliğin, rüküşlüğün, refahın ve rahatlığın göstergesidir ki bu yapı İstanbul hariç sadece birkaç

büyük şehirde daha rastlanabilir niteliktedir. Türkiye genelinin kültürel değerlerine bakıldığında kültürden kopma veya marjinal insan tipi en çok bu ilde görülür. Özetle İstanbul; gelişmişliğin, modernliğin, küreselliğin, ekonomik zenginliğin bulunduğu bir ildir. Bu nedenle odak figürler üzerindeki etkileri oldukça belirgindir.

2.1. İbrahim'in İstanbul Hayatı

İbrahim; Mardinli olmasına rağmen yıllarca İstanbul'da yaşamış ve bu yaşamdan zevk almış, bu tür yaşamı benimsemiş bir karakterdir. İbrahim, kendine modern bir hayat kurmak için geldiği İstanbul'da gazetecilik yapar. Gazetecilik; bir nevi araştırmacılık, kentsel bölgenin, gelişmişlik düzeyinin yakın tanığı ve takipçisi olmayı gerekli kılan bir iştir. Odak figür modern şartlarda, modern bir evlilik yapmıştır. Daha özgürlükçü İstanbul uzamının etkisiyle atiest, yani tanrı inancını kaybeden bir birey olmuştur. Beşeri olanakların arttığı bu uzamda onun için ilahi bir güç arayışı ihtiyacı da doğmamıştır. Aile bağlarını Doğu kültüründeki gibi sıkı tutmamıştır hatta çoğu akrabasıyla yıllardan beri görüşmemiştir. Ekonomik şartları yerinde olan odak figür, işinden memnundur. Mardin'e dönüşü, çalıştığı gazetede haberi çıkan Hüseyin'in trajik ölüm hikayesine doğan merakı olmasa söz konusu bile değildir. Odak figürün o güne dek Mardin ile tek bağı, orada doğmuş olması ile sınırlıdır. Mardin'den tekrar İstanbul'a döndüğünde ise Mardin ile bağı farklılık kazanmıştır. Orada yaşadığı ve çözemediği pek çok olay, artık onun için öncelikli konular olmuştur. Hüseyin'in karmaşık hayatı ve Meleknaz'ın çektiği zulümler karşısında değişime uğramıştır. Bu duygu hali de, yapıta şu şekilde yansımıştır;

Arkadaş sohbetleri yavan, yaptığım gazetecilik saçma sapan geliyordu. Meleknaz'ı bulma isteği zaman zaman kendini duyuran ama hiç kaybolmayan hep orada duran bir dış sızısı gibi zonklayıp duruyordu. Eski evimi, eski karıma bıraktıktan sonra Cihangir'de kiraladığım küçük apartman dairesinin kapısına marul mu asmalıydım? Kahverengi kapıyı koyu maviye mi boyamalıydım? Böyle düşüncelerle olayı hafifletmeye, kendimle alay

etmeye çalışıyordum ama olmuyordu bir türlü, içime kök salmış zehirli bir sarmaşığa benzeyen tutkuyu söküp atamıyordum. (Livaneli, sf.132)

İbrahim, düştüğü bu boşluktan ancak cevaplar ile kurtulabileceğini düşünür. Bu süreç içinde odak figür, Yezidilerin toplandığı mülteci kamplarından birine girer. Orada kabile reisi ile tanışır, ondan yardım ister, bunun üzerine de İbrahim'i Meleknaz'ın arkadaşı olan Zilan'a götürürler. Zilan, Meleknaz'ın çocukluk arkadaşı olmakla birlikte aynı zamanda Meleknaz ile birlikte IŞİD elinden kaçmıştır. Zilan'ın kendi hayatında yaşadıkları, gerek IŞİD tarafından gördüğü şiddet ve tecavüz gerek kaçarken Meleknaz ile verdikleri mücadele kan dondurucudur. Zilan ile konuşmaları sonrası, Yezidi'lerin çektiği zulüm nedeniyle artık olaylara ve durumlara hatta yaşama daha farklı bakmaya başlamıştır. Bu düşünceler içinde kaybolmuş ve şu sözleri sarf etmiştir:

Zilan'la konuştuktan sonra gözüme her şey saçma sapan görünmeye başladı. Sanki içimde derin bir hiçlik var. ...Dünyanın gelmiş geçmiş bütün filozoflarına, şairlerine, ermişlerine kızyorum, onca kitap niye yazıldı diye düşünüyorum, o kendini matah bir şey zanneden politikacılar, benim gibi gazeteciler, dünyayı kurtaracakmış gibi ciddi yüz ifadeleriyle çıkan çokbilmişler... (Livaneli,sf.109-110)

İbrahim, artık İstanbul'da sahip olduklarının ve bu sahiplikten dolayı kendini şanslı hissedişinin ne kadar anlamsız olduğunu kavramış ve Mardin uzamından daha da çok etkilenmeye başlamıştır. Mardin'den dönüşü sonrasında, İstanbul, İbrahim için orada öğrendikleri ışığında, Meleknaz'a merhametini sunmanın, hayatını bu temizlenme düşüncesine yaklaştırmmanın bir aracıdır. Vazgeçmeden, yılmadan Meleknaz'a ve kör olan bebeğine yardım etme çabasıyla uğraşır. Geçirdiği bu kısa dönemlik yer değişikliği sonrası yaşam algısı Mardin uzamıyla değişmiş; orada yaşamış kişilerle konuşmak, sefaleti görmek, eskiyi hatırlamak, bu kültürü bir de ileri yaşta görmek ve değerlendirmek, odak figüre genç yaşta oradan ayrılmış olmasının pişmanlığını ve suçluluğunu yaşatmıştır. Mardin ile karşılaştırıldığında her anlamda bu uzamla zıtlık oluşturan bir kent olan

İstanbul; ona duygusal ve düşünsel katkılar yapmış olsa da kültürel anlamda Mardin, aidiyetin sorgulanmasına olanak sağlar.

2.2. Meleknaz'ın İstanbul Hayatı

Meleknaz'ın İstanbul'a tek geliş sebebi, Mardin'de de Suriye'de yaşadığı gibi tekrar zulüm dolu bir yaşam olasılığından kaçıştır. Buraya kızı ile birlikte geldiğinde onun en önemli hedefi birine muhtaç olmadan kendi ayakları üzerinde durabilmektir. Bunu gerçekleştirmek için de bir işe girmiş, iş yaptığı yerde yatılı kaldığı için bebeğini de bakımevine vermiştir. İstanbul, ona kendi ayakları üzerine durma sorumluluğunu ve gücünü vermiştir. İbrahim, İstanbul'a geldikten sonra ona ulaşmak için çok çaba sarf etmiştir. Meleknaz da Hüseyin'in eski bir arkadaşı olduğu için onunla görüşmeyi kabul etmiştir. Bu görüşmeden İbrahim, Meleknaz'ın kendine kurduğu yeni yaşamındaki beklentilerini açıkça anlamıştır; 'Merhamet istemiyorum, hiç kimsenin acımasına ihtiyacım yok, merhamet de zulümün bir parçası; ne bana acıyın ne de çocuğuma.' (Livaneli, sf.139)

Sonunda kendi ayakları üzerinde durabildiği bir uzamda bulunmasının verdiği güven ile Meleknaz, yapıttaki güçlü karakterlerden biri olarak nitelendirilir. Meleknaz'ın Mardin ve Suriye'de yaşadıklarından sonra duygu durumu da İbrahim'in, yani zulmü yaşamayanların, fark etmeyenlerin anlayamayacağı bir ruh halindedir. İbrahim'in zihninde bu da, gizem ve merak duygusu içinde geçer.

Bu dünyada değil sanki, yaşayan kişinin bakışları bu kadar uzak bakamaz olan bitene. Küstahlık, meydan okuma, öfke, küskünlük, umutsuzluk, acı, yalvarma, kırgınlık, sevgisizlik, gücenme, soğukluk, sitem, incinme, kırılma kelimeleri bu bakışları açıklamaya yetmez. Hele acı kelimesi hiç uygun değil. Duygusuz, hiçbir beklenti taşımayan bakışlar, acının da sevincin de ötesine geçmiş bakışlar.Sizler, bir eşğin ötesindesiniz, iyinin ve kötünün ötesinde, acının ötesinde... (Livaneli, s139-140)

Aslında Meleknaz'ın bu tavrı ve İbrahim'in yaptığı bu yorum yine uzama bağlıdır. Meleknaz'ın geldiği yer yani Yezidi memleketinde inanç 'iyiliğin ve kötülüğün ötesinde bir yer olduğu'

doğrultusundadır. Yaşadığı kötü ortamlardan kurtulmuş olan Meleknaz, bu anlayışı birine muhtaç olamayacağı İstanbul uzamında elde etmeyi başarmıştır. Bu nedenle uzam değişikliğinin onun yaşam algısının bütünüyle değişmesine olanak sağladığı söylenebilir.

3. Mardin Gerçeği

Mardin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle tarafında bulunmaktadır. Suriye ile sınırı en uzun olan ikinci şehirdir. Doğusunda Şırnak ve batısında Urfa yer alır. Çok uluslu bir sosyal yapıya sahiptir. Süryani, Müslüman, Yahudi, Mecusi, Zerdüştü gibi toplulukların yaşadığı bir bölgedir. Özel konumu ve Dicle nehrine yakınlığı yüzünden Mezopotamya uygarlıklarına dahil pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, tarihi değer bakımından oldukça zengin bir yapıya sahip bir ildir. Ortadoğu'nun Türk kanadının merkezi sayılabilecek bir bölgedir. Ortadoğu Bölgenin karmaşık yapısı yapıtta ayrıntılı bir biçimde açıklanır.

Harese nedir, bilir misin? Bildiğin o hurs, haris, ihtiras, muhteris sözleri buradan türemiştir. Devlerin çöllerde çok sevdikleri bir dikenli kaktüs vardır. Gördükleri yerde o dikenli koparır çiğnemeye başlar. Deve dikenli yedikçe ağzı kana. Tuzlu kanın tadı dikenli ile karışınca bu, devenin daha çok hoşuna gider. Kanadıkça yer, bir türlü kendi kanına doyamaz.. Ortadoğu'nun adeti budur, tarih boyunca birbirini öldürür ama aslında kendini öldürdüğünü anlamaz. Kanı'nın tadı ile sarhoş olur.

(Livaneli, sf.13)

Livaneli'nin Huzursuzluk kitabı 2017 yılının başında, yani yakın tarihli çıktığı ve bölge durumunu yansıtan bir yapıt olduğu için kurguda yer alan pek çok olay gerçekleri yansıtır niteliktedir. Mardin, Suriye sınırında olması sonucu, son zamanlarda Türkiye'nin her tarafında etkili olan Irak Şam İslam Devleti, yani kısaca IŞİD terör örgütünün etkisi altındadır. Geçmişte de İslami Büyük Doğu Akıncıları Cephesi, İBDA-C terör örgütü üyelerinin saklandığı bir ildir. Doğudaki komşu il olan Şırnak'ta, 2016 rakamlarına göre her gün iki bomba patlamaktadır ve yabancı araştırma ve televizyon ekipleri tarafından en çok teröre maruz kalan iller arasında gösterilmektedir. Mardin de

çok farklı değildir, Suriye'ye sınırı bulunan Nusaybin, Artuklu ve Kızıltepe ilçelerinde ayları, mevsimleri aşan sokağa çıkma yasakları yaşanmış, hatta 2016 başında Nusaybin'de 'adam avı' gerçekleşmiş, giden Türk askerleri bölgede azınlıkta kalmıştır. 90'lı yıllardan beri terör problemleri ile içler acısı vaziyette olan şehrin tek problemi de bu değildir. Suriye'ye sınırı olduğu için Suriye'den gelen mülteciler, Mardin'in zaten farklılaşmış olan nüfusuna eklenince bu kent iç içe geçmiş sorunlar yumağına dönmüştür. Mülteciler de yapıtta kullanılan 'merhamet ve zulüm' kavramları gibidir. Suriye'liler, kendi evlerini, hayatlarını, varlıklarını bırakıp istenmedikleri, hatta evlerini terk etme sebeplerinin peşlerini bırakmadığı Mardin'e 'yaşamaya' gelmiş. Tüm bu dertlerin üzerine IŞİD kırsal alanlara 2015 yılı sonu saldırmış, bölgeden çekilirken mayınlar bırakmıştır. Bunun sonucu köylü kente göç etmiş, Mardin ana ekonomik kaynağı olan tarımı kaybetmiştir. Zülfü Livaneli'nin bunları anlatmanın yanında daha acı iç detaylara, haberlere yansıyanlardan fazlasına yer verdiği görülür. Mardin'deki her sınıftan ve özellikle Yezidi'lerden, mültecilerden terör örgütleri tarafından kaçırılanların, köle yapılanların, satılanların, tecavüz edilenlerin ve kellesi kesilenlerin haddi hesabı yoktur. Yapıta da bu gerçekliğe değinilir.

Bu Suriye işi çok kötü oldu, çok zavallı insanlar ölümden kaçmak için yollara düştüler ama burada da rahat yüzü görmediler. Evet, haklısın, çoğu IŞİD'den kaçtı ama hükümet güçlerinden de, El Nusra'dan da kaçanlar var. Hepsinin durumu kötü, ama en büyük zulmü, Yezidiler görmüş. IŞİD bunların köyünü basmış, on yaşından büyük erkeklerin kafalarını kesmiş, kadınları, kızları esir alıp tecavüz etmiş, sonra da satmış. On yaşından küçük oğlan çocuklarını da, IŞİD militanı olarak yetiştiriyorlarmış. O katliam günlerinde kaçabilenler Laleş'e sığınmışlar. Laleş, onların kutsal mekanı, ne zaman zulüm görseler, oraya kaçarlar zaten. IŞİD orada da peşlerine düşmüş ama Kürtler, Yezidi'leri kurtarmaya gelince çekilmişler. (Livaneli, sf.35)

Livaneli, bu kadar vahşi, korkunç ve iç karartıcı olayların sadece kitaplarda olmadığını, Orta Doğunun gerçeğinin acımasızlığını olay örgüsünün bütününe sindirir. Kaleleri, dereleri ve gölleri,

tarihi camileri ve kiliseleri gibi güzel eserlerin bu karmaşa ve acımasızlık karışısında hiçbir anlamı kalmaz, bu kadar vahşet, düşmanlık, terör ve huzursuzluktan sonra insanlar hayatta kalma mücadelesi içinde uzamın güzelliklerinin farkına varamayacak durumdadırlar. Uzamın bu olumsuz özelliklerinin orada yaşayanların sadece yaşam biçimlerine değil; yaşam algılarına, düşlerine, davranışlarına da etkileri kaçınılmazdır. Bu etki yapıtta İbrahim, Hüseyin ve Meleknaz karakterleri üzerinden yansıtıldığı görülür.

3.1. İbrahim'in Mardin Hayatı

İbrahim; Mardin'de doğmuş, gençliğini orada geçirmiş, anılarını orada biriktirmiş, kişiliğini orada geliştirmiş bir figürdür. Ailesinin çoğunun büyük şehirlere taşınması ve ailesinden birkaç bireyin vefatı sonrası Mardin'den uzaklaşmak istemiş, İstanbul'a taşınmış, iş hayatını orada devam ettirmiştir. Hüseyin'in haberini kendi çalıştığı gazetenin üçüncü sayfasında görene dek İstanbul'un Batı özentisi içindeki kültürel ve ekonomik yapısını benimsemiş bir figürdür. Kendini bu ortamın uzağında göremez. Hüseyin'in Mardin'de vurulup Amerika'ya kurtulmak için kaçtığı eyalette bıçaklandığı trajik ölüm hikayesi sonucu çocukluk arkadaşının neler yaşadığını öğrenme amacıyla Mardin'e, memleketine dönmüştür. İbrahim'i Mardin'de karşılayan ilk şey kültürdür. Mardin'de Hüseyin'in annesi Advıye Hanım'ın evinde dini anlamda olumsuzluklara karşı koruyucu özelliği olduğuna inanılarak maviye boyanmış bir kapı dikkatini çeker. Bunun haricinde Advıye Hanım, Meleknaz'ı şeytan olarak gördüğü ve Yezidi dini mensubu olduğu için korktuğu marulu evin her tarafına asmıştır. bu batıl inanca sığınmaktaki amacı Meleknaz'ı evden uzak tutmaktır. İstanbul'da bu sahne ile karşılaşsa herkesin garipseyeceği fakat Mardin halkının normal karşıladığı marul koleksiyonu bile sonra İstanbul'da hatırlayacağı ve içinde yaşatacağı bir sembole dönüşür. Gün geçtikçe Hüseyin'in hikayesini öğrenme tutkusu ve Mezapotamya hayranlığının artması ile İstanbul'daki alışkanlıklarından uzaklaşmaya başlamıştır. Hatta bu uzaklaşmadan memnun olduğunu dile getirmiştir.

Her akşam kim aramış diye bakmaya karar vermişim vermesine ama o masal alemi beni öylesine içine çekmiş olmalı ki, onu bile ihmal ediyorum. 'Kapsama alanı dışında' olmanın, 'şu anda cevap veremiyor' otomatik yanıtları verilmesinin büyük bir suç sayıldığı İstanbul basın camiasında böyle bir şey düşünülemezdi. Buna rağmen ben 'Gözden irak olan gönülden de irak olur' diye kendimi Mezapotamya uyuşukluğuna kaptırmayı yeğliyorum.

(Livaneli, sf.66)

İbrahim Mardin'de olduğu süre boyunca mutlaka bir arayış içindir, bu nedenle eski anılarının içinde kaybolma eğiliminde ve İstanbul hayatından, oradaki eski karısından, işinden uzaktır. Bunun sebebi hem İbrahim'in her gün geçtikçe memleketi hakkında artan bilinci ve uzak kaldığı kültürel yapıya geri dönmüş olma tutkusudur. Uzamın etkisi aslında geçmiş özleminin de ötesinde aidiyet duygusunu da sorgulatma noktasındadır. İstanbul'da dini inançlarını yitirmiş, mistik veya ilahi olaylara artık inanmayan İbrahim; Mardin'deki olaylara, insanların yoğun dini inanç ve tepkilerine karşın o da istemsiz olarak doğaya ve yapılara dini anlamlar yüklemeye başlamıştır. Bu durum özellikle İbrahim'in, Meleknaz'ın saklandığı yerde kanıt arayışı sırasında ortaya çıkarır.

Bu yapılardaki mistik hava başımı döndürüyor,zaman ve mekan duygusunun kaybolduğu bu boş mahzende ben de, eskiden olduğum şey ne ise, ondan farklı bir varlığa dönüştüğümü duyumsuyorum. Dünyanın ömrü ile kendi ömrüm arasındaki orantısızlığın verdiği rahatsızlık, güneş çarpması gibi sersemletici bir etki yapıyor üzerimde.(Livaneli, sf.53)

21. Yüzyıl şartlarının teknolojiye alışık metropolü olan İstanbul'dan, dini duygularını yitirmiş olan İbrahim'in bu duyguları eski memleketinin bir yapısı için hissetmesi, uzamın figür üzerindeki etkisini kanıtlar niteliktedir. Çocukluğundan beri görmediği coğrafya yemekler, gelenekler, adetler onu karşılamış ve İbrahim bunları ilk defa görür gibi etkisi altına girmiştir. Gerek Mehmet'in misaferperverliği gerek Mehmet'in babasının öğütleri gerek Hüseyin'in kız kardeşi Aysel'in ve annesi Adviye Hanım'ın anılarını anlatmasıyla, İbrahim sanki burayı hiç terk etmemiş, hala o küçük çocukmuş da arkadaşlarıyla vakit geçiriyormuş gibi hisseder. Zaman zaman Mehmet gibi

Mardin'i terk etmemeyi, bu şehirde gerekirse daha kötü olanaklarla bir işte çalışmayı yeğleyeceğini söyler. İbrahim için Mardin, bir ev gibi, aile gibidir. Onun özü Mardin'e aittir ve burada öğrendikleri, yaşadıkları ve edindiği tutkularla artık İbrahim'in Mardin'den kopması imkansızdır.

3.2. Hüseyin'in Mardin Hayatı

Hüseyin, doğma büyüme Mardinlidir. Hayatının büyük bir kısmını annesi ve kız kardeşi ile Mardin'de geçirmiştir. Çocukluğunda, ailesinin etkisi ve bölge halkı kültürel alışkanlıkları sebebiyle arkadaşlarıyla beraber Kur'an kursuna gönderilmiş, arkadaşları arasından da dini bütün biri olarak tanınmıştır. Arkadaşları kuş avladığı vakit onlara karşı çıkan her türlü canlıya karşı merhametli olan biridir. Hüseyin, üniversite yaşına geldiğinde doktor olmaya karar vermiş, bu nedenle Mardin'de açılmış Sağlık Yüksek Okulu'nu bitirmiştir. Yıllarca kendini geliştirmiş, Mardin ilinde yaşayan yüzlerce kişiyi iyileştirmiş, arkadaşları ve tüm bölge halkı tarafından çok merhametli bir birey, daima etrafına yardım etmeye çabalayan bir insan olarak tanınmıştır.

İnsanlara yardım etmeye ne kadar meraklı olduğunuzu hatırlarsın velki, ne kadar yufka yürekli olduğunuzu. Hepimiz merhametli insanlarız ama kimse onun gibi olamaz. Hayatını fakir fukaraya, hastalara, eziyet görenlere adadı, yalnız insanlara değil her türlü mahlukata. (Livaneli , sf.34)

Sonrasında baş gösteren terör problemleri ve Suriye sınırında yer alışı ile son dönemlerde IŞİD zulümünün etkisi altında kalan bir ilde elbet Hüseyin'in merhametine daha çok ihtiyaç olacaktır. Suriye halkının IŞİD saldırılarından kaçmak için bir sığınağa ihtiyacı vardı. Daha sonra Türkiye'nin tamamını etksi altına alan mülteci krizinden elbette en çok Suriye'ye sınırı olan iller etkilenmiştir. Mardin'in de Suriye'ye en uzun ikinci sınıra sahip il olması da bu etkinin kaçınılmaz olmasında önemli bir etmendir. Suriye'de sorunların başlamasıyla mültecilerin barınması için açılan kampları da, terörden kaçan, zulüm yaşamış insanların sağlık problemleri nedeniyle bölgede doktor ihtiyacı artmıştır. Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü bölgeye gelmiş; Hüseyin de bitmeyen merhametine yenik düşmüş, bu örgütle beraber kampları gezerek, insanlara şifa vermeyi amaçlandırmıştır. Odak

figür kamptan kampa dolaşmış, karşılaştığı her mülteciye ırk, din, cinsiyet ayırt etmeden yardım etmiştir. Kamplarda insanları tedavi etmeyi sürdürürken Meleknaz ve çocuğu ile karşılaşmıştır. Hüseyin, normalde dini inancı kuvvetli, kültürel ve geleneksel değerlerine bağlı biridir, buna rağmen dininin ve toplumunun izin vermediği bir işe, Meleknaz ile evlenme girişiminde bulunmuştur.

Biliyorsun burada çok IŞİD'çi var, seni de kızı da yaşatmazlar. Şimdi diyeceksin ki onlar da Ezidi kızlarını kaçırıyor ama fark var oğlum, onlar binlerce yıllık geleneğe uyarak, köle yapıyorlar o kızları, cariye olarak kullanıyorlar; esir pazarlarında satıyorlar; bazen bir paket sigaraya on yaşında Ezidi kızları satılıyor; ama sen evlenmek istiyorsun, işte bunu kabul etmelerine imkan yok.(Livaneli, sf.49)

Sonrasında, Fuat amcanın dediği çıkar ve Mardin'de vurulan Hüseyin'in , Amerika'da sonuçlanan ölümünün sonrasında yine uzam etkisi karşımıza çıkar. Hüseyin, ölmeden önce 'Ben bir insandım.' sözlerini sarf eder. Bu sözün aynısını, zulümden kaçarken ölen Nergis söylemiştir. Bu sözlerin anlamı yapıtta, 'iki nehrin suyu yıkamaya yetmeyecek' eziyet görmüş, insani değerlerini, insanın kendisinin yaptıklarıyla kaybetmişlik anlamına gelir. Mardin uzamında yaşanan tüm bu acılar, Amerika'ya gitse de peşini bırakmamıştır. Hüseyin'nin defin töreninde, Türkçe, Arapça ve Kürtçe ağıtlar yakılır. İstanbul'da garipsenen bu tören, o coğrafyanın çok kültürlü yapısını gösterir. Özellikle İbrahim'in geldiği İstanbul uzamına çok uzak olan bu olay, Mardin uzamının etkisiyle meydana gelir. Mardin hayatının içinde, Hüseyin merhameti, o coğrafyadaki zulümü temsil eder. Mardin şartları, kültürel yapısı, özel konumu ve bölgede yaşanan karmaşa ile Hüseyin merhametli tavır karşıtlık oluştururken bölgede iyi ile kötünün iç içeliğini yansıtır. Mardin uzamı, yapıtta Hüseyin ile bir bütündür. O gerçeklik, odak figür aracılığıyla yansıtılır. Hüseyin'in başından geçmiş tüm olaylar, bölgede başlayan terör olaylarıyla bağlantılı gelişir. Hüseyin'in ve Mardin'in, Ortadoğu uzamı üzerinde yer alması, odak figürün yaşam akışını değiştiren olayların Mardin uzamında başlaması olay örgüsünde önemli bir belirleyiciliğe sahiptir.

3.3. Meleknaz'ın Mardin Hayatı

Meleknaz Mardin'de doğmamış veya büyümemiş ama hayatını değiştiren yerin Mardin olduğu bir karakterdir. Meleknaz; Yezidi ırkına mensup, dini yapıları bakımından tüm bölge halkları tarafından asimile olmuş bir gruptandır. Özellikle Mardin halkı tarafından 'şeytana tapan' bir grup olarak bilinirler. Meleknaz yüzyıllar boyu etnik grup ve halklar tarafından dışlanmış, eziyet görmüş bir topluluğun bireyidir. Meleknaz, gözlerini mutlu bir yezidi köyünde açmış, olayların başlamasıyla, bölge terör gruplarının köye baskınlarından sonra arkadaşları ile birlikte esir alınmış, defalarca terör örgütü mensupları tarafından tecavüz edilmiş, takas edilmiş, insan değil de bir malmışçasına kullanılmış bir karakterdir. Zulüm her türlüünü yaşamış bir kızdır. Teröristler tarafından hamile bırakılmış, onların zulümünden kaçarken dağda doğum yapmıştır. Dünyaya getirdiği kız bebek doğuştan kördür. Kızının kör oluşu, tüm Ortadoğu uzamına yönelik bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Bu kadar kötülüğe, kana boğulmuş olan ortadoğuda, bir kız olarak doğmak, günümüzdeki bölge terörü, erkek egemen toplumsal yapıya göre değerlendirildiğinde şanssızlıktır. Livaneli, bu eleştiriye, İbrahim'in rüyasında aktarmıştır:

İki gözü kör doğdu ki bu dünyada Ezidilere yapılan kötülükleri, zulümleri görmesin, dağda boğazları kavrularak susuzluktan ölen bebeleri, İŞİD'in kaçırıp köle pazarında sattığı, on militan tecavüz edince Müslüman olursun, sevaba girersin diyerek rahimlerini paramparça ettikleri kız çocuklarını görmesin. Tanrı'nın diyarından alıp dünyaya indirdiğim insan soyunun vahşetine tanık olmasın. (Livaneli, sf.70)

Meleknaz gördüğü tüm kötülüklerden Mardin'e gelerek kurtulmuştur. Bu kamplarda bulunduğu sürece Hüseyin ile tanışmak belki de onun başına gelen en güzel şeydir. Hüseyin onu sahiplenmiş, birbirilerinin dinine aykırı olmalarına rağmen evlenme çabası içine girmişlerdir. Hüseyin, Meleknaz'a çok aşık olmuş, hatta bu aşk uğruna Mardinli nişanlısını bırakmıştır. Meleknaz, Hüseyin'in yardımı ile mülteci kampından çıktıktan sonra Hüseyin'in evinde kalmıştır. Şans eseri, Hüseyin'in kız kardeşi Aysel marul keserken, Yezidi adeti gereği Meleknaz'ın korkması sonucu,

bölge halkı ona ‘Şeytan’ demiştir. Yapıtın tamamında büyük etki bırakan, Ortadoğu’nun en büyük acılarını yaşamış ve sefalet içinde olan ‘Melek’ adındaki bir kızın, mensup olduğu din yüzünden ‘Şeytan’ olarak nitelendirilmesi, ülkede yaygın olan ırkçılık, cehalet, batıl inanç ve dinsel önyargılara yönelik bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Bölge halkı, yine dini sebepleri göstererek Meleknaz ve Hüseyin’in evliliğine karşı çıkar. Buna IŞİD üyelerinin baskısı da eklenince Hüseyin, Meleknaz’ı İstanbul’a göndermekten başka çare bulamaz. Meleknaz, Mardin ve Suriye’de yaşadıklarından sonra iyiliğe ve kötülüğe inancını yitirmiştir. Zulmün merhemi onun için merhamet değildir. Kendisi hariç hiç kimseye muhtaç olmamak, onun için güçtür. İbrahim ile İstanbul’da görüştüklerinde gördüğü merhamet ona artık merhem olacak bir duygu değildir. Mardin’de ona sevgi duygusuyla yaklaşan Hüseyin üstüne, onun kendisi dışında hiç kimseye ihtiyacı kalmamıştır. Ona bu gücü veren de iz bulup para kazanabileceği İstanbul uzamıdır.

4. Sonuç

Coğrafya elbet kaderin sınırlarını çizer ama bazı kişiler bunun etkisinden kaçmayı, sınırları aşmayı başarır ya da sadece aştıklarını sanırlar. Yaşamaya alışılmış, ait hissedilmiş yerin değişmesi bazen bir tramva, bazen yenilik, bazen gelişme bazen de bir arayış sonucu olabilir. Mardin kesinlikle, tarihi, kültürel ve coğrafi değerleri, çok önemli ve farklı bir uzamdır. Mardin insanı da doğal olarak bu kültüre, dine, bölge şartlarına hem alışık hem de aittir. Yaşlı bir ağacın kökü gibi, bölge insanı hem Mardin’e bağlı ve ait, hem de kültürü sahiplenip sürdürmeye çalışan bireylerdir. Yapıttaki odak figür olan İbrahim gençliğinde Mardin’den uzaklaşıp İstanbul’a taşınmış, orada evlenmiş, muhabir ve gazeteci olarak bir gazetede kendine yer edinmiş, yetiştiği kültüre kendi isteğiyle uzak kalmış bir figürdür. Çocukluk arkadaşı Hüseyin’in ölümü üzerine, aslında işi gereği merak saldığı bir trajedinin peşine düşme haricinde bir arayış duygusuyla Mardin’e gitmiştir. Bu ziyaretinden sonra İstanbul’a döndüğünde bile Mardin’i, kültürünü, oradaki yaşantıları aklından çıkaramamıştır. Uzam, bu bağlamda insandaki özü, bilinci temsil eder. Yapıttaki uzamların, figürler üzerindeki kaçınılmaz etkisi sadece odak figür olan İbrahim’de değil, Hüseyin ve Meleknaz

figürleri ile de yansıtılır. Yapılan çalışma, verilen alıntılar ile, Ömer Zülfü Livaneli'nin yapıtında odak figür ve yan figürlerin tamamının yaşamlarında, yaşam alışlarının oluşmasında ve davranışlarında Mardin'in ve İstanbul'un etkisinin büyüklüğünü kanıtlar niteliktedir. Yapıttaki tüm olaylar ve kişiler uzama uygun, yani Mardin bölgesi şartları ile uyumlu gelişir. Livaneli'nin Huzursuzluk adlı yapıtında yansıtmak istediği Ortadoğu gerçekliğini bu uzamdan etkilenen figürler yardımı ile yansıtır. İbrahim figürü için Mardin ve İstanbul uzamları, hayatının iki evresi, iki farklı kişilik yaratma işlevi gibidir. Meleknaz için Mardin memleketinde gördüğü zulmün devamı iken, İstanbul kişisel bağımsızlığının teminatıdır. Hüseyin için ise Mardin, merhametinin merhemi olamadığı zulüm olmuştur. Bu yapıtta olduğu gibi, insan hayatı için de yaşanılan yer, oraya ait gerçeklikler oldukça önemlidir. Uzam, içinde barındırdığı her insanı içine alır yönlendirir, değiştirir hatta dönüştürür. Bu değişim ve yönlendiricilik etkisi Huzursuzluk romanında figür oluşumunda büyük önem taşır. Bu dünya bir penceredir, ama herkes pencereye bulunduğu yerden bakar.

Toplam sözcük sayısı:3827

Kaynakça:

Livaneli, Ömer Zülfü, *Huzursuzluk*, İstanbul: Doğan Kitap, Ocak 2017